

CONTACT

BLAD

Historische Vereniging

Barendrecht

12e jaargang no. 45

december 1990

C O N T A C T B L A D

Kwartaaluitgave van de
Historische Vereniging Barendrecht

+:+:++:++:++

REDACTIE: mw. G.M.H. Eijkenaar-Van der Haak
mw. J.W.E. Kouw
mw. H.A. Plomp-Monshouwer
J.F. van Rooijen
B. Schooljan

REDACTIE-ADRES: Korianderhof 3
2991 HD Barendrecht
tel. 01806 - 19658

+:+:++:++:++

Bij de voorplaat:

Impressie van de werkgroep Bodemonderzoek,
getekend door mw. H.A. Plomp-Monshouwer

Kopij voor het maartnummer van het Contactblad s.v.p. inleveren voor 15
februari 1991 bij de redactie.

De redactie wenst alle lezers en hun huisgenoten plezierige feestdagen
en een voorspoedig negentienhonderd eenennegentig.

CONTRIBUTIE:

Minimaal f 15,-- per jaar. Het beschikbaar stellen van een extra
bijdrage wordt zeer op prijs gesteld.
Het overmaken van de contributie kan geschieden door gebruik te
maken van het toegezonden acceptgiroformulier of door overschrijving
op Postbankrekeningnummer 2 5 3 0 9 2 6 ten name van de
Historische Vereniging Barendrecht.

Gehele of gedeeltelijke overneming van artikelen is slechts
toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

REDACTIONEEL

Het is bij de redactie te merken geweest hoe na de rust van de zomermaanden bij het lengen van de avonden de schrijfdrift weer van diverse leden onzer vereniging bezit nam. En dat leverde artikelen op met een gevarieerd aanbod van onderwerpen:

- Een redactionele bijdrage van de heer Van Herwerden, die tevens de serie artikelen van dit decemnummer opent met het eerste deel van zijn impressies opgedaan tijdens de Waterschapsdag van 6 oktober jl., toen in dat kader ook het waterschap IJsselmonde open huis hield [p. 1].
- Van de hand van de heer Oldenhof een neerslag van reeds verrichte werkzaamheden in de werkgroep Filmarchief J. Schop. Tevens schreef hij een artikel over de weerbare mannen van Barendrecht en Carnisse einde 18de eeuw [p. 3].
- De heer Brinkman uit Heerjansdam tekent eveneens voor een tweetal bijdragen: een verslag van een gedeelte van de uitkomsten van een enquête, die een eeuw geleden in Barendrecht werd gehouden, naar de leefomstandigheden van de bevolking. (Overigens een fraai uitgangspunt voor diepergaand historisch onderzoek.) [p. 9]; vervolgens een uiteenzetting over de sluizen en havens van Heerjansdam, die door grenswijziging thans op Barendrechts territorium zouden hebben gelegen [p. 16]. (Over deze grenswijziging schreef de heer Oldenhof in de vorige aflevering [sept. - no. 44] van het Contactblad.)
- Ten slotte keren wij terug naar het waterschap met een bespreking van een keur uit het begin van de 18de eeuw door de heer Van Rooijen, archivaris van het waterschap IJsselmonde [p. 23].

Mij hopen de lezers "elck wat wils" te hebben kunnen bieden, en wensen U in ieder geval veel leesplezier.

De Redactie

NAAR AANLEIDING VAN.....

Naar aanleiding van de overdracht van de redactie van het Contactblad door mevrouw Kouw aan haar opvolger de heer Schooljan.

In een notitie gedateerd mei 1979 lees ik:

"... Tot zover het werkschema, in onderling overleg van mevrouw Kouw en mij (zie ondertekening) tot stand gekomen. Een voorlopige taakverdeling is bepaald. Wij menen dat het niet op onze weg ligt het blad vol te schrijven. Hooguit houden wij publicaties in 't oog die mogelijk voor een voorraadje-kopij in aanmerking komen."

Waarom een vrij simpele notitie ruim tien jaar bewaard?

Een notitie die op één A-viertje, behalve het hierboven geciteerde, de volgende punten behandelde:

Spreiding van publicatie; Vermenigvuldiging der bladen; Inhoud en Bezorging.

Al schrijvende nú, herinner ik mij dat wij van de redactie, deze notitie aan het bestuur der vereniging toezonden om bestuur en redactie een duidelijke plaatsbepaling te verschaffen.

Dat bestuur behoorde te weten wat onze plannen waren, o.a. wat betreft de kosten (per jaar begroot op f 170,-!); wij wilden weten, als het eens nodig zou blijken, vrijheid van werken verzekerd te hebben.

Van bestuurszijde is nooit op de aangeboden notitie gereageerd.

"Wie zwijgt stamt toe," en zodoende hebben mevrouw -Joke- Kouw en ik op de meest plezierige wijze ons best gedaan wat van het Contactblad te maken.

"Ons best gedaan" is schromelijk overdreven. Het was nl. Joke die elk kwartaal weer, gedurende tien jaar, zorgde dat het verscheen.

Onmiddellijk voeg ik hier aan toe dat de creativiteit van wijlen Tigan en van Hennie Plomp-Monshouwer het aanzien van het blad medebepaalde op niet genoeg te waarden wijze.

Maar juist dat werk dat je "tussen de regels door" moet aflezen, was het werk van onze thans afgetreden redactrice.

Het onsympathieke werk van achter mensen en zaken aanzitten; het ononderbroken bewaken van kwaliteit -en dat verstond ze- met de soms daaruit voortvloeiende irritatie van deze en gene -onontkoombaar met ie-

mand die "puntjes op de i zet" en die je niet zó maar passeert.
Het moet haar toch óók voldoening gegeven hebben het "product" steeds weer voltooid te zien. Soms meer, soms minder geslaagd.

In haar oordeel relativerend, gedragen door die nauwelijks te omschrijven humor, die eigenschap is van hen die afstand kunnen nemen.

Nog niet genoemd het knip- en plakwerk -grondslag voor de lay-out.
Nog niet genoemd haar opmerkzaamheid op publicaties, op aankondigingen van tentoonstellingen of andere manifestaties waarin mogelijk kopij kon zitten.

Nog niet genoemd, enz., enz., enz.

Maak ik het mij gemakkelijk als ik nu een punt zet in de overtuiging dat een te uitbundig gebracht blijk van erkenning het doel voorbij zou schieten?

Ik weet niet of ik het haar met deze woorden heb horen uitspreken, maar in gedachten hoor ik mijn oud-mederedactrice zeggen: "Doe maar gewoon." Wellicht zijn het juist deze laatste woorden die onze afgetreden hoedster van het Contactblad het best typeren, het best in de oren klinken. Blijft altijd een gokje.

In elk geval op deze wijze namens de lezers: Hartelijk bedankt!

H. van Herwerden

VAN DE BESTUURSTAFEL

NOG STEEDS HULP GEWENST.....

De afgelopen maanden is weer heel wat werk verzet, grotendeels door dezelfde groep vrijwilligers die zich al vanaf het begin van de verbouwing heeft ingezet. De vloerbedekking is gelegd, zodat de inrichting kan beginnen. De werkgroepen zijn hiermede reeds begonnen.

De oproepen voor hulp in vorige Contactbladen (en de pers) hebben niet

het gewenste resultaat opgeleverd. De ontruiming van de Hoefslag, die op zeer korte termijn diende te gebeuren, moest daarom door het bestuur, aangevuld met 1 (!) vrijwilliger worden uitgevoerd. Nu is inmiddels met de verhuizing van de inhoud van Barendrechtseweg 181 begonnen. Die klus moet vóór 1 december geklaard zijn, want dat is de datum waarop de sloop begint. De Werkgroep Bodemonderzoek heeft haar spullen zelf verhuisd en in het nieuwe onderkomen op hun plaats gezet. Voor de rest van alle voorwerpen, boeken, enz., enz., geldt dat zij wordt overgebracht en naderhand, zodra er tijd en man-/vrouwkracht zijn, op de bestaande plaats gezet.

U begrijpt dat het voor het handjevol, in vergelijking met het totale aantal leden, geen doen is alle voorwerpen nog eens in de stellingen te plaatsen.

DAAROM NOGMAALS EEN NOODKREET: KOM HELPEN!!!!!!

Wilt U, dat de HVB op volle toeren gaat draaien? Dan is het toch echt wel nodig dat zich een groot aantal vrijwilligers aarmeldt. We denken hierbij aan personen, die wekelijks een paar uur over hebben om bezoekers te ontvangen gedurende de openingstijden, beheer van de bibliotheek, het innemen van giften, enz., enz. Wanneer zich hiervoor geen mensen melden, blijft de zaak dicht!! En dat kan de bedoeling niet zijn.

Wat denkt U van het werk van de werkgroepen? In de afgelopen jaren is het aantal werkers zo gedaald door het ontstane ruimtegebrek, dat veel arbeid is blijven liggen.

Heeft U interesse in een van de onderwerpen waarmee de werkgroepen zich bezighouden? Praat dan eens met de contactpersoon van de werkgroep waarnaar Uw belangstelling uitgaat. Vooral de Werkgroep Tentoonstellingen zal het binnenkort druk krijgen.

Dus meld U aan.

mw. J.W.E. Kouw

OPENING GEBOUW

Het bestuur had als streefdatum 13 december, de oprichtingsdatum van de vereniging, aangenomen. Mede door het uitblijven van helpers is het nu (midden november) wel duidelijk geworden, dat deze datum niet haalbaar

is. Later in december Teek het bestuur minder gunstig. Daarom wordt de opening uitgesteld tot volgend jaar. De juiste datum zal zo spoedig mogelijk worden bekendgemaakt.

Het Bestuur

MEDEDELING VAN DE PENNINGMEESTER

In dit Contactblad treft U een acceptgirobiljet aan waarmee U de contributie over 1991 kunt vol-
doen.

De penningmeester verzoekt U vriendelijk, in het belang van onze vereniging, de betaling van deze contributie met spoed ter hand te nemen.

LEDENADMINISTRATIE

In het vorige nummer vroeg ik iemand, die zich beschikbaar wilde stellen voor het overnemen van de ledenadministratie. Daarvoor meldden zich twee leden, van wie een met computer. Hartelijk dank voor deze medewerking. Het resultaat is, dat de administratie met ingang van januari 1991 verzorgd zal worden door de heer F. van Heest, Kempenaar 75, 2991 PJ Barendrecht.

Gaarne dus met ingang van volgend jaar namen van nieuwe leden, Uw adreswijziging, enz. doorgeven aan de heer Van Heest (zie binnenzijde omslag.)

A.M. Overwater

NIEUWE LEDEN

Sedert de vorige opgave in het juninummer konden wij de volgende elf nieuwe leden inschrijven:

27.6	K. de Ruiter	-	Barendrecht
28.6	C.C. de Romph	-	Barendrecht
25.7	mw. J.J. Dekker	-	Barendrecht
	A.L. Dekker	-	Heerjansdam
26.7	R. van Eck	-	Barendrecht
9.8	G. Barendregt	-	Spijkenisse
12.9	R.J.L. Kappetijn	-	Barendrecht
	J. van Driel	-	Zoetermeer
29.9	F.F.A. Beelaerts van Blokland	-	's-Gravenhage
	Ir. J.A. van der Giessen	-	Baarn
26.10	A. Hougee	-	Barendrecht

In oktober overleed de heer H. Plaisier, geboren 1913, gewoond hebbende te Krabbendijke.

BEZORGING CONTACTBLAD

De oproep voor het bezorgen van het Contactblad leverde enige reacties op, waar wij graag gebruik van maakten. Voor drie wiken is er nu een vervanger (m/v). Wij zoeken nog twee bezorgers. Het aantal te bezorgen bladen en de wijk worden in overleg met U vastgesteld.

Doet U mee? Bel dan de heer P. van Bergeijk, tel. 12252.

400e LID INGESCHREVEN

In het afgelopen kwartaal werd het 400e lid ingeschreven. In 1990 meldden zich 47 nieuwe leden, een aantal dat na het oprichtingsjaar 1976/'77 niet eerder werd bereikt. Na aftrek van 9 leden, die moesten worden uitgeschreven wegens overlijden of bedanken, was er een nettotoeneming van 38 leden of ca. 10 procent.

Twee procent van de Barendrechtse bevolking als lid HVB lijkt niet veel, maar in vergelijking met historische verenigingen van andere plaatsen en streken mogen we stellen, dat er veel belangstelling is voor ons werk.

Wij hopen, dat onze nieuwe huisvesting en de daarbij geboden nieuwe mogelijkheden voor activiteiten het ledental nog verder zal doen toenemen.

A.M. Overwater

De heer J. Schop is lid van de werkgroep
voor de oprichting van een
Landelijk Filmarchief
WERKgroep
FILMARCHIEF J. SCHOP

INVENTARIS RECHTERLIJK ARCHIEF

WEST - BARENDRECHT EN CARNISSE.

- 1 - 7 Register van transporten en hypotheeken enz.
 1. 1611 - 1641.
 2. 1641 - 1654.
 3. 1654 - 1671.
 4. 1671 - 1693.
 5. 1693 - 1721.
 6. 1721 - 1754.
 7. 1755 - 1787.
8. Register van transporten en hypotheeken van West Barendrecht 1788 - 1802.
9. Register van transporten en hypotheeken van Carnisse 1786 - 1808.
10. Register van koop-contracten van onroerend goed en akten van admisssie 1737 - 1793.
11. Transporten en hypotheeken van West-Barendrecht 1808 - 1810.
12. Transporten en hypotheeken van Carnisse 1808 - 1810.
- 13 - 20. Register van verkoop van roerende en onroerende goederen, verhuuringen enz.
 13. 1719 - 1723.
 14. 1723 - 1735.
 15. 1735 - 1743.
 16. 1743 - 1755.
 17. 1755 - 1766.
 18. 1766 - 1776.
 19. 1776 - 1790.
 20. 1790 - 1800.
21. Register van verkopen enz. van West-Barendrecht 1801 - 1811
22. Register van verkopen van Carnisse 1790 - 1805.
23. Conditioes van verkoop van roerend en onroerend goed en tiendverpachtingen 1805 - 1811.
- 24 - 26. Civiele rol (rechtzaken).
 24. 1662 - 1721.
 25. 1722 - 1803.
 26. 1805 - 1809.
- 27 - 28. Registers van taxatie voor de successie.
 27. 1693 - 1776.
 28. 1777 - 1810.
29. Weesboek 1710 - 1808.
- 30 - 31. Reslutieboeken.
 30. 1732 - 1796.
 31. 1794 - 1810.
32. Schepen akten (testamenten, akten van voorgedij enz.) 1793 - 1805
33. Inventaris van boeken enz. 1811.

DST - BARENDRECHT. RECHTERLIJKE ARCHIEVEN.

- 3. Boedel - en voogdijrekeningen.
1. 1627 - 1722. 2. 17de - 18de eeuw. 3. 1727 - 1766.
- 6. Blokcedullen der tienden.
4. 1619 - 1743. 5. 1701 - 1774. 6. 1775 - 1807.
- Akten van arrest en overgifte 18de eeuw.
- Requesten van insolventie 18de eeuw.
- Schepen akten (testamenten, huurcedullen, inventarissen, kavelcedullen enz. 17de en 18de eeuw.
- 9. Boedelinventarissen 17de en 18de eeuw.
- 1. Akten van taxatie 17de eeuw.
- 2. Kwitanties van geconsigneerde penningen 18de eeuw.
- 3. Schepen akten, huurcedullen, vertichtingen enz. 17de eeuw.
- 4. Conditioes van verkoop van roerende en onroerende goederen 17de en 18de eeuw.
- 5. Conditioes van verkoop van tiendverpachtingen 17de en 19de eeuw.
- 6. Schepen akten (testamenten, scheidingen, inventarissen, requesten enz.) 18de en 19de eeuw.
- 7. Contracten van koop van onroerend goed 1799 - 1811.
- 8. Biljetten van verkoop 1806 - 1810.
- 9. Akten van transport, scheidingen en testamenten 1808 - 1810
- 3 - 24. Register van transporten en hypotheeken 1634 - 1808.
20. 1634 - 1654. 22. 1681 - 1712. 24. 1789 - 1808.
21. 1654 - 1681. 23. 1712 - 1789.
- 5. Register van aangeving van koop enz. 1737 - 1806.
- 3 - 30. Register van publieke verkopeningen van roerende en onroerende goederen, verhuringen, aanbestedingen.
26. 1653 - 1671. 28. 1743 - 1757. 30. 1780 - 1804.
27. 1724 - 1742. 29. 1757 - 1779.
- 1 - 32. Register van taxatie voor de successie.
31. 1724 - 1805.
32. 1805 - 1810.
- 1. Resolutieboek 1731 - 1807.
- 1. Civiele rol 1724 - 1810.
- 1. Register van eigendomsovergang 1808 - 1810.

H. Oldenhof

WATERSCHAPSDAG, 6 OKTOBER 1990 (I)

door H. VAN HERWERDEN

De voormalige Dokhaven te Charlois was het eerste doel van mijn rondgang op Waterschapsdag.

Een keurige wijk, gelegen aan de rivier, waar en waaronder een inrichting tot zuivering van afvalwater is gebouwd.

Voor degene die voor het eerst na enige tientallen jaren deze plek weer betreedt is het even wennen. Niets herinnert meer aan haar vroegere bestemming, namelijk de plaats waar enige gemeentelijke dokken lagen en waar de omvangrijke vloot gemeentelijke vaartuigen lagen afgemeerd, waaronder wagenveren en heen-en-weerbootjes.

Ter zake. Veel van deze herinnering gaat terug tot op een halve eeuw, en wie vandaag met beide benen op de grond wil staan, doet er beter aan kennis te nemen van de geavanceerde methode, bij de gratie waarvan het leven in dit hoog-industriële tijdperk nog leefbaar wordt gehouden.

Kort gezegd met de woorden waarmee de rondgang door deze afvalwaterzuiveringsinrichting (awzi) werd ingeleid: "Het nabootsen van een gezonde sloot." Nabootsen à raison van f 320.000.000,--, de exploitatiekosten niet meegerekend.

Ook zó geavanceerd, dat met een totaal van slechts 25 mensen, uitsluitend in dagdienst, het bedrijf wordt gerund. Mensen die, uiteraard, buiten hun normale rooster zonnodig direct te alarmeren zijn. Verder werken nog 10 personen op het laboratorium.

De benodigde energie wordt voor bijna ééndertigste deel tijdens de verwerking van het afval daarmee teruggewonnen. De "troep" die U en ik, met een dagelijks verbruik van 125 l. per persoon aanrichten, wordt tot op 95% schoon afgeleverd en in de Maas geloosd.

Aan de hand van de inhoud van drie flessen werd ons getoond hoezeer de waterkwaliteit tijdens het proces verbetert. Variërend van inktzwart tot licht gekleurd, maar ook dit laatste nog lang en breed geen consumptief product.

Een ondeugende vraag van een der bezoekers of daarmee de zojuist geserveerde koffie was gezet werd op niet mis te verstane wijze ontkennend beantwoord.

Genuanceerder werd ingegaan op een opmerking van een der omwonenden, die

dagelijks de lozing van het tot 95% gezuiverde product kunnen waarnemen. Toch nog al eens schuimig. Niet ongeestig werd die opmerking als volgt geïllustreerd: "We zeggen dan thuis tegen elkaar: Kijk, de buurvrouw gooit haar afwasteiltje weer leeg." Ook over de verspreide geur waren die omwonenden niet geheel content.

Voor zover niet direct bevredigend kon worden gereageerd was op de achtergrond een deskundige aanwezig die tijd en moeite nam voor aanhoren en nadere uitleg.

Een voorbeeld hoe serieus op vraag en opmerking werd ingegaan.

Het bij de zuivering vrijkomend slib gaat via ingenieuze behandeling en tijdelijke opslag aan de nabije Sluisjesdijk ten slotte naar een terrein bij het Hartelkanaal, waar het wordt gestort.

Rondgang door het volledig ondergrondse bedrijf was ook voor niet-technisch geschoolden een boeiende excursie. Over stalen loopbruggen met zicht, links en rechts en onder zich, op ketels en leidingen; door portalen en gangen met de breedte van een behoorlijke rijweg; via schuifwanden waar een zware vrachtauto nog doorgang verleend zou kunnen worden, werden wij geleid naar de nabezinktank. Een bassin met de afmeting van enige zwembaden en waarin wij slechts een donkere waterplas waarnamen. Trapje verder af stonden wij bij een serie identieke cylinders, afwisselend liggend en staand, opgesteld in een hal van - opnieuw - zeer ruime omvang. Dit was het gemaal dat het gezuiverde afvalwater op de Nieuwe Maas loost. Apparatuur die zelden of nooit gelijktijdig volledig zal worden benut vanwege haar overcapaciteit. Men wil echter op mogelijke calamiteiten zijn voorbereid.

Dat dit alles gevat is in een betonmassa van onvoorstelbaar draagvermogen zult U inmiddels begrepen hebben. Met een totale lengte van 40 km zijn 2250 betonnen en 415 stalen heipalen aldaar in de bodem gerand.

Als in elke "gezonde sloot" was ook hier het biologisch proces dat de zuivering bewerkstelligt aan onze waarneming onttrokken.

In een duidelijke, van foto's voorziene folder die voor de bezoekers beschikbaar lag, lees ik het volgende:

"De awzi Dokhaven zuivert het afvalwater op biologische wijze. Bacteriën en andere kleine organismen breken de afvalstoffen (in beluchtingsbassins) voor meer dan 95% af en zetten deze om in water, koolzuur en andere onschadelijke stoffen."

Voor romantische gevoelens die in het polderland aan een slootkant

kunnen worden gewekt kan je in het complex Dokhaven niet terecht. Denk je wel eens: Er is wel wat veranderd sedert men met de schop greppels en sloten groef; sedert onze voorouders in de Delta niet meer konden volstaan met vliedheuvels of hillen, maar in de, ook toen zich ontwikkelende maatschappelijke verhoudingen, tot de aanval overgingen. Tot de aanval in de vorm van aanleg van dijken. Dijken die wij thans wellicht nauwelijks de benaming van kaden zouden toekennen.

In de aanvankelijke georganiseerde vorm letterlijk "monnikenwerk". De geschiedenis herhaalt zich, zij het dat de schop vervangen is door apparatuur die ons nu ten dienste staat.

De verhouding "uitdaging - adequaat antwoord" bleef eender.

Moedgevend!

Een volgende keer hoop ik verslag te doen van het die zelfde dag gebracht bezoek aan het Waterschapshuis aan de Rijnstraat alhier.

DE WEERBARE MANNEN VAN BARENDRECHT EN CARNISSE

door H. OLDENHOF

De Republiek der Vereenigde Nederlanden geraakte betrokken in de Oostenrijkse Successieoorlog (1741-1748). In 1747 drongen Franse troepen het Staatse grondgebied binnen. Zij trokken Zeeuwsch-Vlaanderen binnen en namen Bergen op Zoom en Maastricht in.

De weerbare mannen van 16 tot 60 jaar zullen om deze reden voorzien zijn van een geweer. Wie "vermogend" was moest het geweer zelf betalen.

Let op de "dissidente" houding van Arij Ingense van der Jagt in Carnisse.

O.R.A. - W.B. en Carnisse - Nr. 30 - folio 30 t/m 35.

30 - 8 - 1747.

Lijst van de weerbare manschap van 16 tot 60 jaeren oud bevonden in en onder de jurisdictien van Oost en Westbarendregt mitsgaders Carnisse, van wat geweer een ider is voorsien en wie van dezelve vermogende en wie onvermogende sijn; gemaekt ende geformeert bij Schout ende Geregtens van de Barendregten.

Oost - Barendregt.

1 Jacob Hordijk	- onvermogen.
1 Jan Huijser	- onvermogen.
1 Bastiaen den Hals	- onvermogen.
1 Joost Goeree	- onvermogen.
2 Leendert & Willem Naektgeboren	- geweer.
2 Arij & Dirck Driesprongh	- geweer.
1 Teunis van Oosten	- onvermogen.
1 Jan Leeuwenburg	- geweer.
1 Jacob den Hartog	- onvermogen.
1 Pleun Molenaer	- onvermogen.
1 Willem Lagerworf	- geweer.
3 Jan, Aert en Leendert Visser	- geweer.
2 Aert en Joost Veerman	- onvermogen.
2 Huigh en Pieter de Zeeuw	- onvermogen.
1 Pieter Vogelaer	- onvermogen.
1 Arij Hooffland	- onvermogen.
3 Gerrit, Willem en Arij van Die	- onvermogen.
2 Cornelis en Teunis Bos	- onvermogen.
1 Cornelis Sattenburgh	- onvermogen.
2 Aert en Sander de Vries	- geweer.
2 Wessel en Cornelis Pluijmert	- onvermogen.
1 Willem Lanser	- onvermogen.
2 Jan en Cornelis Leveringh	- onvermogen.
1 Zamuel Visser	- geweer.
1 Pieter van den Bergh	- onvermogen.
1 Isack Grootendorst	- onvermogen.
2 Jan & Pieter van der Giessen	- onvermogen.
1 Leendert Sassenburg	- onvermogen.
2 Hendrick en Pleun Visser	- geweer.
2 Cornelis en Hendrick Maesdam	- onvermogen.
1 Jillis Jongenotter	- onvermogen.
1 Willem Plucknoot	- onvermogen.
1 Pieter 't Jong	- geweer.
1 Jacob Boer	- geweer.
3 Jan, Pouwelis en Leendert van der Meule	- geweer.
1 Pieter Blom	- onvermogen.
1 Jan van Pas	- onvermogen.
1 Arij Lagerwerff	- geweer.
1 Arij Vaendrager	- geweer.
1 Arij Brouwer	- geweer.
1 Frans Vermaet	- geweer.
1 Pieter Vermeule	- onvermogen.

1 Willem Groenenboom	- onvermogen.
1 Reijer Comeijs	- geweer.
2 Dirck & Gerrit van Tuijl	- onvermogen.
1 Pieter Vogelaer	- onvermogen.
1 Bastiaen Koedoot	- geweer.
1 Anthonij Rosemael	- onvermogen.
1 Willem Schipper	- geweer.
1 Thomas Comijs	- geweer.
2 Jan & Franck van der Jagt	- onvermogen.
1 Jan Smit	- onvermogen.
1 Jan Reedijk	- geweer.
1 Mighiel de Vries	- geweer.
1 Hendrick Joncker	- geweer.
2 Leendert & Arij Vermeulen	- onvermogen.
1 Willem Visser	- geweer.
1 Willem van Vliet	- geweer.
1 Gerrit den Otter	- geweer.

82

Nest Barendregt.

4 Aert, Arij, Jan en Bastiaen Leeuwenburg-	- geweer.
1 Cornelis Vijfvinkel	- geweer.
1 Teunis Visser	- geweer.
1 Hendrick Vermeulen	- geweer.
1 Pieter Swart	- onvermogen.
1 Barent van Tienderen	- onvermogen.
1 Jan Groeneweg	- geweer.
1 Bastiaen Bisdom	- geweer.
1 Dirck van Heijninge	- onvermogen.
1 Cornelis Pijper	- onvermogen.
2 Cornelis en Jillis den Otter	- onvermogen.
1 Eldert Gerritse	- onvermogen.
2 Jan en Pieter Pijl	- geweer.
1 Casper van Hulst	- geweer.
2 Aert en Hendrick Vijfvinkel	- geweer.
1 Beij Tempelaer	- onvermogen.
1 Hendrick Welboren	- geweer.
1 Pieter Carseboom	- geweer.
1 Matthijs Broelingh	- geweer.
1 Gerrit Vaandrager	- onvermogen.
1 Leendert van der Leeuw	- geweer.
1 Abraham van Son	- geweer.
1 Pouwelis Schelling	- geweer.
1 Abraham van Dijk	- geweer.
1 Bastiaen Nieuwburgh	- onvermogen.
1 Arij Hordijk	- geweer.
1 Barent van Hulst	- onvermogen.
1 Coen van Dijk	- onvermogen.
1 Arij Tol	- geweer.
1 Vas Louwe	- geweer.
1 Hendrick Nieuwenburg	- onvermogen.

1 Dirck Veltens	- onvermogen.
1 Gerrit Clooten	- onvermogen.
1 Reijnier Kraaijwinkel	- onvermogen.
1 Pieter Hulst Cater	- onvermogen.
1 Cornelis van der Speck	- onvermogen.
1 Willem Goutswaert	- onvermogen.
1 Govert van der Kuijl	- onvermogen.
1 Rokus Moerkerke	- geweer.
1 Arij Vermeulen	- onvermogen.
1 Aert Booster	- geweer.
1 Arij van der Graeff	- geweer.
1 Pieter van Dijk	- geweer.
1 Floris van der Wilt	- geweer.
1 Gerrit Vermeulen	- onvermogen.
1 Arij Cornelis Vaendrager	- onvermogen.
1 Cornelis van der Jagt	- onvermogen.
1 Teunis Langenhoven	- onvermogen.
1 Arij van der Linden	- geweer.
1 Jan Vrijhoff	- onvermogen.
1 Herber Legestee	- onvermogen.
1 Dirck Boer	- onvermogen.
1 Gerrit van Veen	- onvermogen.
1 Maerten Barendregt	- geweer.
1 Willem Inthout	- geweer.
1 Hendrick Swael	- geweer.
1 Gerrit Smit	- geweer.
1 Arij van der Jagt	- geweer.
1 Pieter Leeuwenburgh	- geweer.
1 Inge van der Jagt	- geweer.
1 Jacob van Dijk	- onvermogen.
1 Willem Vlierenblom	- onvermogen.
1 Tobias Bravenboer	- onvermogen.
2 Cornelis en Wouter Verduijn	- geweer.
1 Huigh van Oort	- geweer.
1 Johannis van Loene	- onvermogen.
2 Pieter en Bastiaen Leeuwenburgh	- geweer.
1 Teunis Romeijn	- geweer.
1 Jacob Visser	- onvermogen.
1 Joost van Gent	- onvermogen.
2 Cornelis en Frank van der Jagt	- onvermogen.
1 Jan Joppe Comeijs	- onvermogen.
2 Willem en Wouter Fortuijn	- onvermogen.
1 Leendert St.Niclaes	- onvermogen.
1 Ghiel Moret	- onvermogen.
1 Huigh Groenendijk	- geweer.
1 Arij Uijtterlinde	- geweer.
2 Jan en Bastiaen de Ruijter	- onvermogen.
1 Jan Teunisse de Heck	- onvermogen.
1 Cornelis Vaendrager	- onvermogen.
1 Arij van der Graeff	- geweer.
1 Leendert Groenewegh	- geweer.

Carnisse.

1 Arij Ingense van der Jagt, wil sigh hier niet in laten stelt sigh meester.	
1 Hendrick Groeneweg	- onvermogen.
1 Anthonij Hendrikse	- onvermogen.
1 Jan Verhoeve	- onvermogen.
1 Wouter Verhoeve	- onvermogen.
1 Pleun Schellingh	- geweer.
1 Jan Salij	- geweer.
1 Frans Vermeule	- geweer.
1 Doen Noortzij	- onvermogen.
1 Hendrick Groenendijk	- onvermogen.
1 Eldert Otter	- onvermogen.
1 Hendrick Binnendijk	- geweer.
1 Pieter Booster	- geweer.
1 Dirck Bravenboer	- geweer.
1 Abraham van Gent	- geweer.
1 Pieter van Gilst	- geweer.
1 Dirck Leggaert	- onvermogen.
1 Frans Vaendrager	- onvermogen.
1 Teunis Buijs	- onvermogen.
1 Willem van Dijk	- onvermogen.
3 Hendrick Comeijs en Jop Comeijs	- geweer.
1 Arij van Vliet	- geweer.
2 Leendert en Willem Groenenboom	- onvermogen.
1 Pieter Coster	- onvermogen.
1 Jan Tack	- onvermogen.
1 Pleun Fortuijn	- onvermogen.
1 Hendrick Smeesman	- onvermogen.
1 Jop Comeijs	- onvermogen.
1 Willem Groenenboom	- geweer.
1 Jan den Ouden	- onvermogen.
1 Hendrick de Vet.	- geweer.
1 Jan Sevenbergen	- geweer.
1 Gijsbert van Veen	- geweer.
1 Cornelis van Tessel	- onvermogen.
1 Jacobus Outhoof	- onvermogen.
1 Willem Molendijk	- onvermogen.
1 Jan Hooff	- onvermogen.
1 Maerten Breukeman	- onvermogen.
1 Joris de Snijder	- onvermogen.
1 Hendrick van Cleeff	- geweer.
2 Euwit en Jacob Drogman	- geweer.
1 Jan Hoogerwerff	- geweer.
1 Abraham Velthoen	- geweer.
2 Pieter en Sijbrant Visser	- onvermogen.
1 Teunis van Loene	- onvermogen.
1 Jan Groenenboom	- geweer.
1 Cornelis Koedoot	- onvermogen.
1 Dirck Visser	- geweer.
1 Sijmon Molenaar	- geweer.
1 Huijbert van Beeck	- onvermogen.

1 Pieter Cornelis Visser	- geweer.
1 Leendert van Pelt	- onvermogen.
1 Gerrit Nout	- onvermogen.
1 Bastiaen Groenwegh	- geweer.
1 Arij van Eijck	- geweer.
1 Willem Groenewegh	- onvermogen.
1 Cornelis Daeme	- onvermogen.
1 Pieter Groenewegh	- geweer.
1 Jan Groenendijk	- onvermogen.
1 Cornelis de Schipper	- geweer.
1 Zander de Schipper	- geweer.
1 van der Schoot	- onvermogen.
1 Cornelis Roos	- onvermogen.
1 Arij van Es	- onvermogen.
1 Hendrick Kleijne	- geweer.

71

Voor den Landen.

Lijst van de weerbare manschap van 16 tot 60 jaeren out bevonden in en onder de Jurisdictionen van Oost en Westbarendregt mitsgaders Carnisse, hoeveel van deselve onvermogene zijn, gemaekt ende geformeert bij Schout ende Geregten van de barendregten,

Onder Oost barendregt die geweer hebben	- 34 man.
off in staet zijn om 't selve te coope	- 48 man.
de onvermogene manschap onder O.B.	
Samen	- 82 man.

Westbarendregt die geweer hebbe	- 46 man.
off in staet zijn om 't selve te coope	- 47 man.
de onvermogene manschap onder W.B.	
Samen	- 93 man.

Carnis die geweer hebbe off in staet	- 32 man.
zijn om 't selve te coope	- 39 man.
De onvermogene manschap onder Carnis	
Samen	- 71 man.

D'manschap onder Oost & Westbarendregt mitsgaders Carnisse, bij den anderen getrocke is	- 246 man.
---	------------

Aldus dese Lijst Gefromeert bij ons ondergesz. Schout en Schepenen van Oost & Westbarendregt mitsgaders Carnisse op ordre van haer Ed. Mogende de Heeren Gecommitteerde Raden van de Staeten van Holland ende West Vriesland, op den 30 augustus 1747.

H.A. Outraad.
Aart van de Meule.
Teunis Leegewerff.

DE WELVAART DER LANDBOUWERS EN DE TOESTAND DER ARBEIDERS IN 1890 IN BARENDRECHT

door K. BRINKMAN

Algemeen

Bij het instellen van een commissie gebeurt er doorgaans het volgende:

- er wordt aandacht besteed aan een probleem door wijze mannen;
- de stoom is van de ketel;
- de commissie verricht onderzoek;
- de commissie schrijft een rapport dat wordt bewaard door en voor het nageslacht.

Commissieverslagen zijn dan ook een bron van geschiedkundige informatie. Deze eeuwenoude vaderlandse gewoonte werd ook gevolgd door de Landbouwcommissie, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 16 september 1885, no. 28, die op 4 juni 1890 verslag uitbracht aan de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid over het boeiende onderwerp: "Onderzoek naar den toestand van den landbouw in Nederland".

Die verslag- en bewaarzucht komt ons, honderd jaar later, goed van pas. Voordat de commissie haar rapport schreef, was aan een aantal gemeenten om medewerking gevraagd en wel door toezending van een "Lijst van vraagpunten dienende tot leiddraad bij het door de Landbouwcommissie in te stellen onderzoek naar den toestand van den landbouw in Nederland".

De vragen en antwoorden

Een van de gemeenten die werd uitgenodigd om mee te doen was Barendrecht. De antwoorden op de vragen zijn bewerkt door:

E. van der Gijp Barendrecht te Ridderkerk en G. Barendrecht Rzn. te Hillegersberg.

Er werd gewerkt met dertien hoofdrubrieken. Iedere rubriek bestond uit een aantal vragen.

De dertien rubrieken waren:

- I Welke is de algemeene toestand der gemeente?
- II Welke is de toestand van den bodem?
- III Hoe is het bezit verdeeld?
- IV Welke zijn de voorwaarden der pacht?
- V Hoe is de toestand van de verkeerswegen en de middelen van vervoer?
- VI Welke credietmiddelen worden gebruikt?
- VII Hoe staat het met het verzekeringswezen?
- VIII Hoe is de toestand van het bedrijf?
- IX Kunnen nadeelige gevolgen worden aangegeven t.o.v. het landbouwbedrijf?
- X Welke zijn de bijzondere gewoonten?
- XI Hoe staat het met de welvaart der landbouwers?
- XII Hoe is de toestand der arbeiders? Welke veranderingen zijn er de laatste jaren voorgekomen?
- XIII Welke is de algemeene conclusie van het onderzoek?

Het verslag is te uitgebreid om in zijn geheel te publiceren. Wat mij opviel was dat er wordt gesproken over de welvaart der landbouwers en de toestand der arbeiders.

En zo heb ik me beperkt tot vraag en antwoord XI en XII.

De welvaart der landbouwers

Deze rubriek was onderverdeeld in acht vragen, en wel:

- a. Is wellicht in het algemeen op te geven in welke mate de gronden en gebouwen bezwaard zijn?
- b. Welke is de oorzaak der hypothecaire schulden? Aankoop, erfenis en boedelverdeling. Verbetering van het bedrijf. Buitengewone raipen. Weelde.
- c. Welke is de rentestandaard? Is die in de laatste jaren veranderd?
- d. Zijn er vele personeele schulden?
- e. Wie zijn de crediteuren? Hypotheekbanken? Landbouwers? Kassiers? Notarissen? Renteniërs?

- f. Zijn de schulden de laatste jaren vermeerderd?
- g. Zijn de executies vermeerderd? Is betaling van rente en aflossing ongeregeld? Zijn de schulden wegens pacht of anderszins in de laatste jaren veelvuldig kwijtgescholden?
- h. Hoe staat het met de levenswijze? Is de weelde vermeerderd, bijv. paarden, lusttuinen, meubelen, bedienden?

Het antwoord

Uit een onderzoek ten hypotheekkantore is gebleken, dat alle landbouwers, waaronder ook de rustende landbouwers, met een grondbezit van meer dan 20 HA. hunne eigendommen onbezwaard bezitten; bij eigenaren van 10 tot 20 HA. komen enkele hypotheeken voor; bij den kleineren eigenaar komen evenwel vele schulden voor en zijn de gevallen niet zeldzaam, dat het bedrag der hypothecaire inschrijving de waarde van het onderpand overtreft.

Vooraf na het jaar 1880 is de schuld toegenomen, hetgeen te wijten is: ten eerste, aan de mislukte oogsten der jaren 1879, 1881 en 1882 en ten andere aan de belangrijke daling der vee- en graanprijzen, juist in een tijdvak, dat de pachten der landerijen haar toppunt hadden bereikt.

Ook door in den duren tijd, zonder eigen middelen land te koopen of bij boedelverdeling meer dan zijn aandeel in eigendom te aanvaarden, heeft menig landbouwer zich in financiële moeilijkheden gebracht.

De rentestandaard der bestaande hypotheeken is algemeen $4\frac{1}{2}$ pct.; eenige posten komen voor van 5 pct., maar daartegenover worden er ook aangetroffen van 4 pct.

In de laatste jaren is er eene daling in den rentestandaard waar te nemen en tegenwoordig is er bij solied onderpand voldoende kapitaal te verkrijgen tegen 4 à 4,25 pct. 's jaars.

Behalve hypothecaire, zijn er ook nogal personeele schulden zonder zakelijken waarborg, aangezien bij boedelverdeling de erfgenamen meermaalen onderling elkander eene onderhandsche obligatie geven, met bepaling van rente en aflossing.

Bij den landbouwer, die naast zijn bedrijf de vlasserij uitoefent, worden de meeste personeele schulden aangetroffen; veelal wordt voor dien tak van bedrijf voor 6 à 7 maanden kapitaal opgenomen. Alleen de meer gefortuneerden beleenen voor de vlasserij hunne effecten of houden voor die zaak ruim geld disponibel door het te plaatsen à deposito.

De crediteuren zijn meestal rijke landbouwers of particulieren; 2e of 3e hypotheek wordt veelal door den notaris genomen. Bij hypotheekbanken wordt niet geleend en crediet-hypotheeken komen zelden voor; slechts één post werd in deze gemeente aangetroffen. De meeste geldleeningen komen

door tusschenkomst van een notaris tot stand.

De betaling van rente en aflossing geschiedt algemeen geregeld, zelden komen er verkooping en bij executie voor.

De waarde der landerijen is voor deze gemeente gemiddeld op f 1500 per HA. te stellen, bloote bouwmanswoningen doen in den regel bij verkooping zeer weinig geld.

Over het algemeen is de weelde in de voordeelige jaren toegenomen; de groote boeren veroorloven zich de weelde van het houden van één rijpaard en één of twee rijtuigen.

De vrouwen en meisjes gaan in den regel kostbaar gekleed; voor gouden of diamanten hoofdsieraden wordt veelal geen geld ontzien.

De meeste landbouwers bezitten een tamelijk eenvoudig meubilair, en houden 1 of 2 vrouwelijke dienstboden. Werken doen de landbouwers zelf zeer weinig, zij bepalen zich hoofdzakelijk tot het geven van orders aan hun personeel en koopen en verkoopen hun vee en landbouwproducten.

De meesten gaan wekelijks ééns, op den marktdag, naar de stad (Rotterdam of Dordrecht) en houden overigens over hun bedrijf algemeen een goed toezicht. De kleine boer werkt hard, gaat zelden van huis en leeft hoogst eenvoudig.

De toestand der arbeiders

Deze rubriek was verdeeld in de volgende vijftien vragen:

a. Welke zijn de verdiensten van arbeiders en dienstboden?

1°. Hoeveel inwonende dienstboden, mannelijke en vrouwelijke, worden er gehouden?

2°. Hoe groot is hun loon?

3°. Worden behalve knechts en meiden, arbeiders gebruikt?

4°. Vaste of tijdelijke?

5°. Ingeval van tijdelijke, op welke tijdstippen van het jaar en hoe lang?

6°. Hoe hoog is het arbeidsloon? Welk werk wordt in daghuur en welk bij aanbesteding verricht? Hoeveel wordt in den regel verdiend bij aanbesteding?

7°. Hebben de arbeiders gelegenheid het loon aan te vullen?

8°. Hebben de arbeiders landbouwbedrijf en worden zij hierin door de landbouwers geholpen?

b. Welke is de levenswijze der arbeiders en welke zijn hunne behoeften voor zoover zij wonen:

1°. op het platte land;

2°. in bebouwde kanten?

c. Welke zijn de gewone inkomsten en uitgaven van een arbeidersgezin?

- d. Werken vrouwen en kinderen mede en tegen welk loon?
- e. Welke arbeid wordt door vrouwen en kinderen verricht?
- f. Hoe lang is de arbeidstijd?
- g. Hoe is de fysieke toestand?
- h. Hoe de ontwikkeling?
- i. Hoe de moraliteit?
- k. Zijn er arbeidersverenigingen en welke is de ondervinding dienaangaande?
- l. Zijn er bijzondere zieken- en begrafenisfondsen, met of zonder ondersteuning; hoe bestuurd?
- m. Is er gebrek aan werk? des zomers? des winters? meer dan vroeger? Zoo ja, waarom? Hoe wordt daarin voorzien?
- n. Vinden de arbeiders tijdelijk werk in andere streken of bij andere bedrijven?
- o. Is er verhuizing waar te nemen naar elders? Waarheen?
- p. Is er gebrek aan arbeidskrachten? Des zomers? Des winters? Hoe wordt daarin voorzien?

Het antwoord

Het aantal inwonende vrouwelijke dienstboden bedraagt één, hoogstens twee. Enkele landbouwers houden ook een knecht in huis. Het loon der eerste bedraagt f 80 à f 90 en dat van den laatste f 160 à f 180 per jaar. De landbouwer zonder vlasbedrijf houdt, boven en behalve een bouw- of ploegknecht, één of twee vaste arbeiders. Den zoogenaamden bouw- knecht wordt speciaal het ploeg- en zaaierwerk opgedragen, en deze verdient in den regel, doordien hij vollediger op de hoogte is van de werkzaamheden in het bedrijf, hooger loon dan de gewone arbeider. Het loon van den bouwknacht bedraagt gewoonlijk f 7 à f 8 per week, het daggeld van den gewonen arbeider f 1 daags. Het aantal arbeiders is verder geheel afhankelijk van den omvang van het vlasbedrijf en varieëert van 10 tot 30 man.

Het huren geschiedt mondeling voor den duur van een jaar, van Mei tot Mei; vrouwelijke dienstboden verhuren zich gewoonlijk voor een half jaar, van Mei tot November en van November tot Mei.

De bouwknacht en de vaste arbeiders hebben nimmer verlet; zij zijn gehouden gedurende den staltijd des Zondags den staldienst waar te nemen, hetgeen echter zoodanig wordt geregeld, dat om de veertien dagen ieder een vrijen Zondag heeft.

De vlasarbeiders hebben ook doorgaans het geheele jaar geregeld

werk; hun dagloon bedraagt f 1. Met het vlasplukken evenwel verdienen zij van f 1.50 tot f 3 daags, doch die tijd duurt gewoonlijk slechts twee weken. Deze buitengewone verdiensten dienen in den regel tot betaling van de pacht van het aardappelland. Bij het zwingelen en braken varieeren de verdiensten van f 0.75 tot f 1.50 daags; deze werkzaamheden geschieden per stuk. Voor het wieden wordt meestal minder loon betaald; het gewone tarief is f 0.80 à f 0.90 per dag. De loonen der niet volwassenen worden naar ouderdom en geschiktheid geregeld en varieeren van f 0.50 tot f 0.80 per dag.

Vele vrouwen en meisjes werken des zomers mede aan de bewerking van het vlas en gaan ook te velde om te wieden; slechts enkele vrouwen zijn het geheele jaar daarin werkzaam. Het loon der vrouwen en meisjes beloopt f 0.40 à f 0.70 per dag. Des winters zoowel als des zomers worden de werkzaamheden aangevangen des morgens te 5 uren, zij eindigen des zomers te 7 uren, des winters gewoonlijk tegen 4 à 5 uren 's avonds. Gedurende den zwingeltijd wordt door den vlasarbeider des Zaterdagds na 12 uur 's middags niet meer gewerkt en de weektaak als geëindigd beschouwd. De werkuren zijn vrij algemeen geregeld als volgt: des voormiddags van 5-7, van 7½ tot 9 en van 10-12; des namiddags van 12½-2, van 3-5 en van 5½-7. De schafttijden zijn dus des voormiddags van 7-7½ en van 9-10; des namiddags van 12-12½, van 2-3 en van 5-5½.

Het vlasbedrijf brengt het houden van veel schafttijden met zich, doordien de arbeider gedurig behoefte heeft aan versche lucht; een langdurig verblijf in de met stof gevulde werkplaatsen zou niet anders dan noodlottige gevolgen voor de gezondheid van den arbeider na zich slepen.

Behalve het plukken, zwingelen en braken van het vlas, hetgeen per stuk geschiedt, wordt het slooten en greppelen en het maaien en binden der veldgewassen gewoonlijk tegen vast tarief aanbesteed. Bij het verrichten dier werkzaamheden bedragen de verdiensten gewoonlijk f 1.25 à f 1.50 per dag.

Het graan, benodigd om brood te bakken, en het voer om het varken te mesten, worden veelal tegen billijken prijs door den landbouwer aan zijne arbeiders verstrekt; bij wekelijksche aflossing wordt het verschuldigde bedrag aangezuiverd, eveneens als de pachtsom van het in huur ontvangen perceeltje aardappelland, groot 10 à 20 Aren. Onder uitdrukkelijk beding, dat de arbeider met zijn gezin bij den boer moet werken, worden de voorwaarden van de huur, zoo van de arbeiderswoning als van het aardappelland, steeds voordeelig voor den eerste geregeld.

De levenswijze van den arbeider is zeer eenvoudig en bepaalt zich tot het volstrekt noodzakelijke; ook zijne woning, waarvoor hij den landbouwer ongeveer f 0.60 huishuur per week betaalt, is daarmede geheel in overeenstemming. Niet allen slachten in den herfst een door hen zelf gemest varken of zijn in staat de noodige winterprovisie op te doen. Armoede echter wordt, wanneer er voldoende werkkracht in een huisgezin aanwezig is, niet geleden.

De fysieke toestand der arbeiders is hier beneden het middelmatige; het van jongs af, vooral des winters, werken in lokalen, slecht geventileerd en gevuld met stof, benadeelt de ademhalingsorganen dermate, dat een chronisch lijden daaraan niet kan uitblijven.

Reeds vroegtijdig verlaten de kinderen voorgoed de school of bezoeken die des zomers zeer ongeregeld, zoodat hunne verstandelijke vermogens verre van tot voldoende ontwikkeling gebracht worden.

Domheid, kortzichtigheid en onhandigheid zijn maar al te zeer de eigenschappen, die den arbeider ontsieren en hem ongeschikt maken om zich eenigermate in zijne maatschappelijke positie te verheffen.

Niet minder ongunstig is het gesteld met de moraliteit van den arbeider. Het te zamen binnen eene beperkte ruimte werken van mannen, vrouwen, jongens en meisjes heeft in deze zeker een zeer nadeeligen invloed en geeft te veel gelegenheid om de kiem der onzedelijkheid te doen ontwikkelen. Een deel daarvan komt echter op rekening van den werkgever wien het maar al te dikwijls aan de kracht ontbreekt om een behoorlijk standpunt tegenover den arbeider in te nemen en daarbij vaak den noodigen tact mist om zijn prestige voldoende te kunnen handhaven, ten einde in staat te zijn het zedelijk bewustzijn zijner arbeiders te verhoogen en een weldadigen invloed uit te oefenen op het zedelijk peil zijner onmiddellijke omgeving. Onwettige geboorten komen nogal eens voor en bij het huwelijk kan in den regel de bruid den sluier der onschuld niet dragen.

Met uitzondering alleen van de allerarmsten zijn alle arbeidersgezinnen opgenomen in zieken- en begrafenisfondsen. Ieder gezin betaalt wekelijks enkele stuivers, geniet daarvoor vrije geneeskundige behandeling en ontvangt bij overlijden eene geldelijke uitkeering, voldoende om de begrafeniskosten te dekken. Slechts de armsten genieten ondersteuning van het armbestuur.

Slot

Wie zich over vragen en antwoorden verbaast of ergert, bedenke dat ik slechts heb overgenomen hetgeen autoriteiten destijds hebben gerapporteerd.

Wanneer bij U de indruk is ontstaan dat de Barendrechtse landbouwer zijn vrouw en dochters in den regel kostbaar gekleed laat gaan en niet ingrijpt bij ongewenste intimiteiten op de werkplek, is dat mij niet te verwijten. 't Is maar dat U het weet!

SLUIZEN EN HAVENS VAN HEERJANSDAM

door K. BRINKMAN

Verantwoording

In deze bijdrage gaat het vooral om de plaats van de oorspronkelijke sluis en haven van Heerjansdam. Dat heeft alles te maken met de bemalingsgeschiedenis van de Zwijsrechtse Waard. Daaraan dient dus allereerst aandacht te worden besteed. Vervolgens de totstandkoming van sluis en haven in 1741 resp. 1743 en ten slotte de waterlozing gedurende de periode van 1332 tot 1743.

Dat levert een oudere sluis en een oudere haven op die, ter onderscheiding van de latere sluis en haven, zullen worden aangeduid met Westsluis resp. Westhaven.

Een algemeen historisch en archivalisch uitgangspunt is dat als plaats van een verdwenen object wordt aangehouden de gemeente waar het object op het tijdstip van verdwijnen stond. Dat was Heerjansdam. Naar hedendaagse grenzen afgemeten gaat het om objecten die in Barendrecht hebben gelegen. Om die reden is deze bijdrage ter plaatsing aangeboden aan de Historische Vereniging Zwijsrecht en aan de Historische Vereniging Barendrecht.

De bemalingsgeschiedenis van de Zwijsrechtse

Waard

De geschiedenis van de Zwijsrechtse Waard in haar huidige vorm begint in 1332 wanneer een aanvang wordt gemaakt met de herdijking van de waard die, vermoedelijk in 1322, tijdens een stormperiode is overstroomd. Onderdeel van het herdijken is het afdammen van twee rivierarmen: de Waal en de Devel, die als boezemwateren voor de waard zullen gaan dienen. De

Waal dient tevens tot boezem van de oude Riederwaard, tot deze in 1375 overstroomt. Ook de polder Ziedewij heeft vanaf zijn droogmaking in 1496 tot 1572 zijn overtollig water geloosd door een sluis op de Waal.

Omstreeks 1337 wordt de waard verkaveld. De polders Heerjansdam, Rijsoord en Strevelshoek, Sandelingen-Ambacht en Hendrik-Ido-Ambacht lozen op de Waalboezem; de polders Grootte en Kleine Lindt, Kijfhoek, Heer-Oudelands-Ambacht en Zwijsrecht wateren af op de Devel.

In het kader van deze bijdrage zal alleen het functioneren van de Waal als boezem worden belicht. Wat de Waalpolders betreft is het aannemelijk dat zij kort na 1332 van windwatermolens werden voorzien [*1].

De Waal loosde door een sluis (de Westsluis (K.B.)) te Heerjansdam op de Oude Maas. Voor zover nu bekend is zijn de watermolens van de polders Heerjansdam en Rijsoord en Strevelshoek vervangen.

De watermolen van de polder Heerjansdam was oorspronkelijk een wipmolen die vóór 1774 werd vervangen door een achtkantige met riet gedekte bovenkruier. Hetzelfde gebeurde in Rijsoord en Strevelshoek nadat de wipmolen in 1724 was afgebrand.

Overigens ligt het voor de hand dat de houten wipwatermolens die, uit hoofde van hun functie, laag, dus bij, naast, in of over het water stonden en veel werden gebruikt, geen al te lange levensduur gehad kunnen hebben en in de loop der eeuwen diverse keren zijn vervangen of uitgebreid gerepareerd.

Als de stad Dordrecht in 1738 de killen in de Biesbosch afsluit om de waterstand in de Noord en de Merwede te verhogen, stijgt ook het waterpeil in de Oude Maas zodanig dat de Waalboezem niet meer kan afwateren. De Waalpolders besluiten de sluis te Heerjansdam die, na het gereedkomen van de sluis te Oostendam in 1506, was gedicht opnieuw aan te leggen, zij het op een andere plaats. Overigens zijn de dammen in de killen in de Biesbosch rond 1745 weer verdwenen, zodat het waterpeil weer daalt.

Na de ingebruikneming van het Waalboezemgemaal in 1872 komt er een einde aan de natuurlijke afwatering van de Waalboezem. In de loop der jaren is de aandrijving/opvoercapaciteit enkele malen gewijzigd en verbeterd. Ten slotte wordt, in 1969, de bemaling van de Zwijsdrechtsche Waard overgenomen door één gemaal: "De Hoge Nesse" in de buitenpolder De Hooge Nesse en het Waalboezemgemaal buiten werking gesteld.

Sluis en haven te Heerjansdam vanaf 1741

In de loop van de tijd is daarover door een drietal schrijvers bericht.

Het is dienstig hun weergave van de feiten te vermelden en daarna een conclusie te formuleren.

REGT is de oudste - 1848. Hij meldt dat in 1741 aan het einde van het dorp (Heerjansdam (K.B.)) de sluis werd gelegd om het water van de Waal in de Oude Maas te lozen. De verbinding tussen de sluis en de Oude Maas bestempelt hij als een lange haven. De grens met Oost-Barendrecht liep en loopt door het hart van deze haven tot de Waalsluis en, binnendijks, langs de westoever van de Waal [*2].

TEIXEIRA DE MATTOS stelt, ca. 1920, het volgende.

Op de grensscheiding tusschen de gemeenten Heerjansdam en Barendrecht en op ongeveer 120 meter ten oosten van de aansluiting van den Ringdijk van de waard aan den Noldijk, bevindt zich een uitwateringssluis waardoor de Waalboezem zijn water op de Oude Maas loost. Deze sluis, bij of zeer kort na de herdijking van de waard reeds gelegd, diende tot aan 1872 uitsluitend tot vrije loozing van den boezem.

In een noot voegt hij daar nog aan toe:

De mededeeling als zoude de sluis in 1741 voor het eerst gelegd zijn, is onjuist; omstreeks dat jaar had wel een vernieuwing plaats [*3].

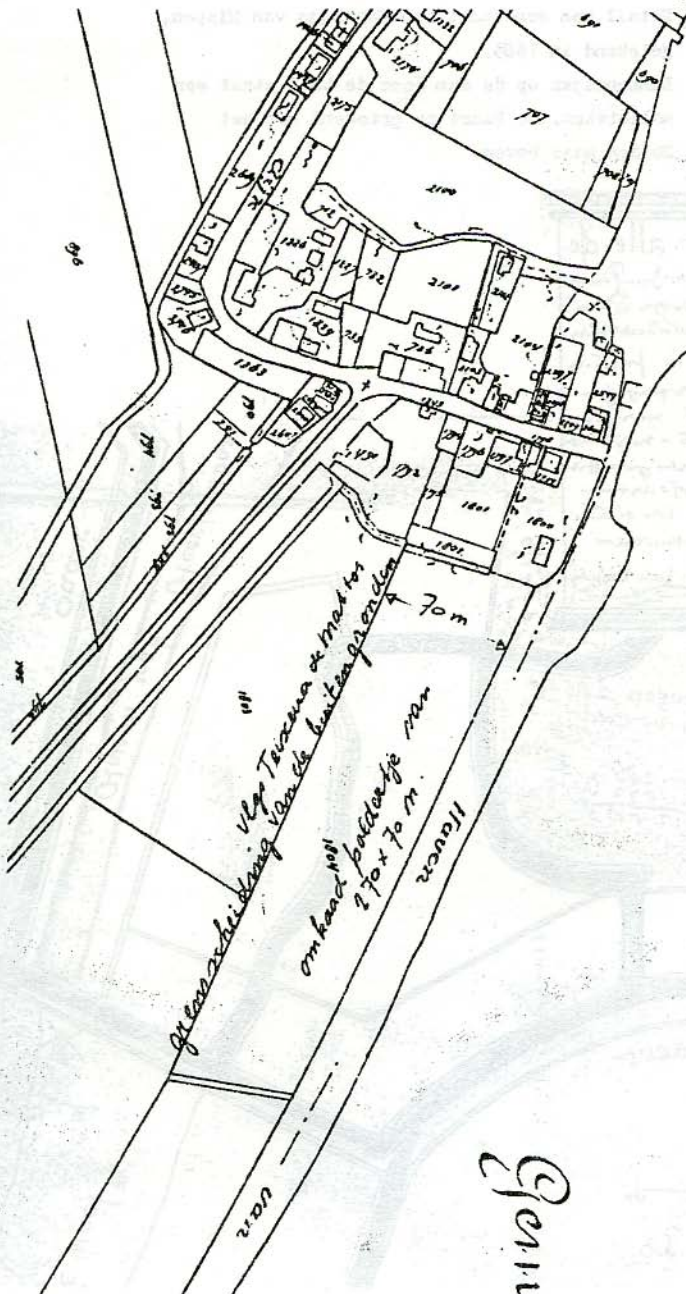
JORISSEN is de jongste geschiedenisbron. Hij stelt:

Op deze plaats (de dam door de Waal te Heerjansdam (K.B.)) was reeds omstreeks 1333 een sluis gelegd (de Westsluis (K.B.)), doch deze was in de 16e eeuw gedicht en reeds in de 17e eeuw wist niemand zich meer te herinneren, dat er hier ooit één had gelegen. De dam was sedertdien geheel volgebouwd, zodat voor deze nieuwe sluis huis en schuur van Arie Leenheer moesten worden afgebroken. In het voorjaar van 1743 werd de sluisvliet naar de rivier gegraven en in October van dat jaar werd de rekening gedaan [*4].

Dit alles leidt tot de conclusie dat door verstoring van de natuurlijke afwatering van de Waal in 1738 met een sluis te Heerjansdam werd gepoogd de waterafvoer te verbeteren. De sluis werd in 1741 gegraven en gebouwd op een andere plaats dan de oorspronkelijke. De sluisvliet, gegraven in 1743, staat sedertdien bekend als de haven van Heerjansdam.

De waterlozing van 1332 tot 1743

Zoals gezegd is de afstand van de sluis tot de Achterzeedijk 120 meter.

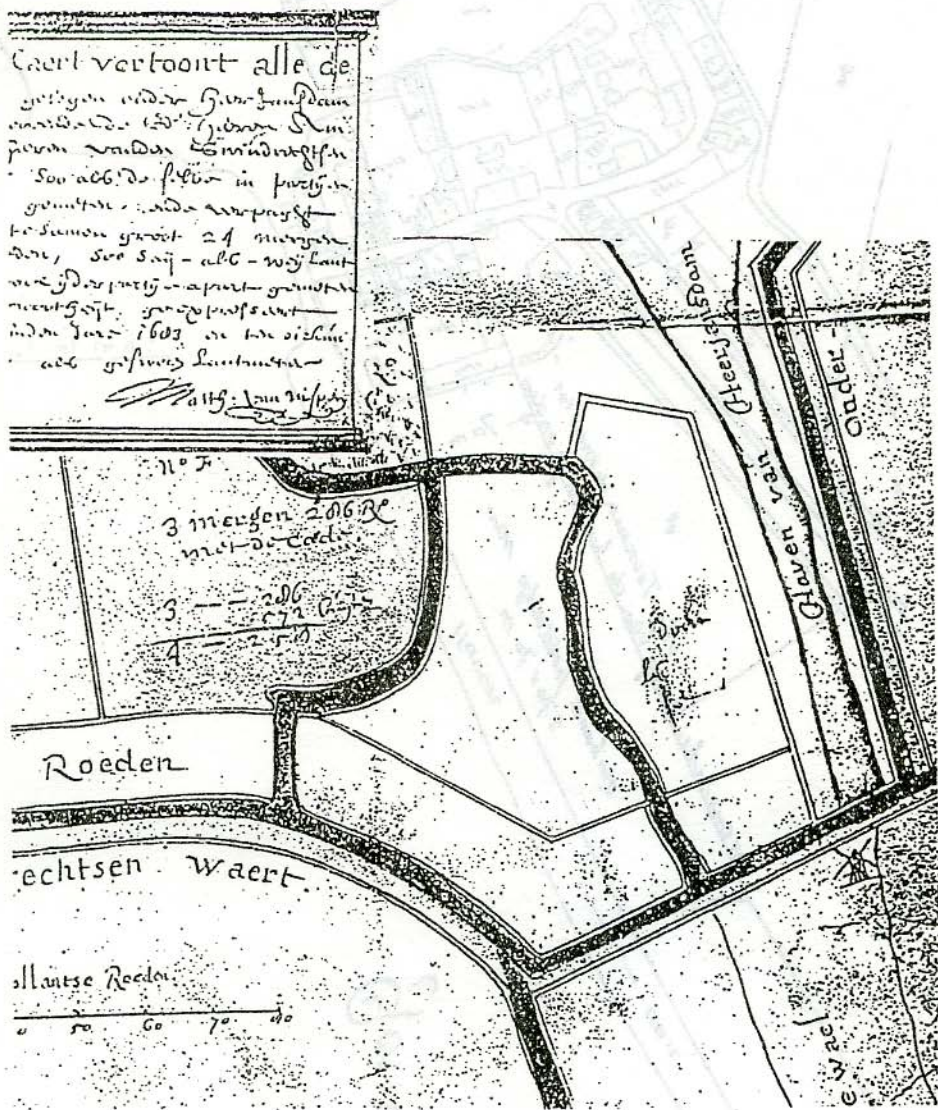

1) bel in 1.

grenslijn
 vloer Tussen de muren
 om afscheiding van de buitenwereld
 om haast 100
 2 70 x 70 m
 Haven

Genie

Afbeelding 2. Detail van een kaart van Matthijs van Wispen, getekend in 1683. Binnendijsks op de dam door de Waal staat een molenteken. De kaart is getekend met het Zuiden naar boven.

Afbeelding 1 (p. 19) is een kadastrale kaart uit circa 1900 van (Oost-) Barendrecht die onder meer laat zien dat langs de westzijde van de haven van Heerjansdam een perceel is getekend van circa 70 meter breed en, weer ten westen daarvan, een divergerend perceel dat aan de noordzijde, dus langs de Noldijk, 50 meter breed is. TEIXEIRA DE MATTOS omschrijft het perceel ten westen van de haven als een "omkaad poldertje dat langs die een lengte heeft van ongeveer 270 en loodrecht daarop een breedte van 70 M." en voegt er aan toe:

Langs de westzijde van genoemd poldertje ligt de oostelijke grensscheiding van de buitengronden en -polders, die eigendom zijn van den Zuidpolder onder Barendrecht. Deze polder is n.l. van oudsher eigenaar van alle buitendijks gelegen gronden langs de Oude Maas begrepen tusschen de lijn die, langs de westzijde van het poldertje langs de haven van Heerjansdam, ongeveer evenwijdig aan die haven zuidwestwaarts tot aan de rivier doorloopt [*5].

Om het wat anders en aanschouwelijker te zeggen: de lijn tussen perceel 1803 en 1804, op afbeelding 1 (p. 19), was de grens sinds 1332. Deze liep dan zo'n 70 meter westelijker dan de grens die vanaf 1833 geldt. Wanneer we die oude grenslijn wat doortrekken tot over de Noldijk, blijkt dat deze dwars door het perceel no. 2103 loopt, thans bekend als Noldijk 179 en 181.

Die oude grens en het perceel komen al ter sprake in 1696. Dirck van der Waal, herbergier van "Den Koningh van Engelandt" in Oost-Barendrecht, verzoekt dan aan dijkgraaf en hoogheemraden van de Zwijndrechtsche Waard om vergunning tot het aangrenzend bouwen van een stenen kamer in de ambachtsheerlijkheid Heerjansdam. Hij heeft daartoe eerst van de heer van Heerjansdam het dikerf gekocht waar voorheen de windkoremolen stond [*6]. Uit de besproken gegevens is de plaats van de koremolen te bepalen, en wel tussen Noldijk 179 en 181. De voorgevel van no. 181 vertoont nog de kenmerken van een voornaam gebouw van circa 1700.

Uit een kaart die MATTHIJS VAN NISPEN in 1683 heeft getekend, zie afbeelding 2 (p. 20), blijkt de plaats van het omkade poldertje en de koremolen. Daarop is tevens te zien dat de Westhaven aan de oostzijde wordt begrensd door het omkade poldertje en dat de molen binnendijks stond aan het begin van de Westhaven.

Op die plaats moet ook de verbinding, de Westsluis, zijn geweest tussen de Waal en de Westhaven. Rest nog de vraag wanneer deze sluis is gedicht. In 1506 werd, ter verbetering van de afvoer van het Waalwater, een sluis te Oostendam gelegd [*7], kennelijk omdat de Westsluis te Heer-

jansdam niet of onvoldoende functioneerde. Het dichtten van de Westsluis en het bebouwen van de dam ter plaatse zullen na 1506 geweest kunnen zijn.

Of, in verband daarmee, de korenmolen voor of na 1506 is gebouwd is (nog) niet achterhaald. Zijn oudste vermelding dateert van 1521, toen er was van verkoop. Hij is dus gebouwd vóór 1521 op een strategisch uitstekende plaats: door de dam, de Waal en de Westhaven zowel over land als over water bereikbaar.

Samenvatting

Vanaf 1333 lag in de Waaldam de Westsluis op zo'n 50 meter ten oosten van de aansluiting Achterzeedijk/Noldijk. De sluisvliet naar de Oude Maas, de Westhaven, dateert eveneens van 1333, wordt nog in 1683 de haven van Heerjansdam genoemd en is daarna in onbruik geraakt en gedermt. Tot circa 1506 heeft de Westsluis gefunctioneerd en is daarna gedicht.

VERWIJZINGEN

1. "Swindregt Mere", oktober 1990: Een windwatermolen in de Zwijndrechtse Waard in 1339.
2. J.W. Regt, Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van den Zwijndrechtschen Waard, den Riederwaard en Het land van Putten over de Maas, Zwijndrecht 1848, bl. 87, 91 en 92.
3. Jhr. L.F. Teixeira de Mattos, De Waterkeeringen, Waterschappen en Polders van Zuid-Holland; deel VI, De Eilanden; Afdeling II, Het eiland Desselmonde, bl. 58.
4. F. Jorissen, Het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard, Zwijndrecht 1976 bl. 75.
5. Teixeira de Mattos, bl. 655 en 656.
6. Archief van het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtsche Waard, no. 815.
7. Jorissen, bl. 50.

Generale Keur van Oost- en West-Barendrecht en Carnisse, geleijt ende gerdonneert Anno 1704.

SPROKKELINGEN UIT DE GENERALE KEUR VAN OOST- EN WEST-BARENDRECHT EN CARNISSE ANNO 1704

door J.F. VAN ROOIJEN

In het belang van de waterhuishouding kunnen besturen van waterschappen verordeningen maken. Zo'n verordening wordt een keur genoemd en bestaat voor een groot deel uit allerlei geboden en verboden.

In het archief van de polder Binnenland van Barendrecht [*1] bevindt zich een oude keur, uitgevaardigd door "dijkgraven en hoogdijkheemraden van 't oude Binne- en Buytelant van Oost, West-Barendrecht en Carnisse". De keur had dus betrekking op meerdere polders onder Barendrecht. Op 20 juli 1704 werd de inhoud van de 28 artikelen tellende keur bij de kerk van Barendrecht bekend gemaakt.

Een groot deel van de Barendrechtse bevolking was in die tijd nog werkzaam in de agrarische sector. Sindsdien is er hier onder de rook van Rotterdam heel wat veranderd.

Bij het doorlezen van de oude keur vinden we naast de gebruikelijke bepalingen over het schoonmaken van de watergangen en de schouw regels, die ons wat meer vertellen over het leven in het Barendrecht van bijna drie eeuwen geleden. Om wat van die sfeer te proeven heb ik hieronder wat feiten uit de keur op een rijtje gezet.

Zo lezen we dat de molenaar van de watermolen van het Buitenland en de

korenmolenaar de molen terstond stil moesten zetten, als dit verzocht werd door iemand die met paard en wagen wilde passeren. Paarden konden namelijk schichtig worden van de draaiende wieken.

Het was verboden varkens, "geringt ofte ongeringt", of schapen zomaar langs de dijken of wegen te laten lopen. Wel was het een ieder toegestaan te "schutten uyt zijn koren, weyde ende lant voor zijn schaede hetzij paerden, beesten, schaepen, verkens, swaenen, jongh ende out; alles naer ouder gewoonterecht ende costume [*2] deser landen."

Dat het verboden was dode beesten langs de dijk te laten liggen staat in de keur expliciet vermeld. Deze dienden ten minste 25 roeden hiervan vandaan te worden gebracht en begraven te worden. Overtreders konden rekenen op een boete van 6 gulden.

De genoemde afstand van 25 roeden vinden we ook terug in de bepaling "dat hem niemant vervordere eenige bijen te setten dan vijftwintig roeden van de dijken ofte rijwegen."

In de sluis vissen was verboden. Voorts was er bepaald dat "niemant eenige visfuyken of corven in de gemeenelants watergangen sal mogen leggen of vissen als de molen maelen, op verbeurte van 't visgetouw en boete van drie gulden voor de eerste reys [*3]."

En of het nu wasdag was of niet: Dijkgraaf en hoogheemraden stonden niet toe "eenig laecken of kleederen aen de dijken te bleyken ofte op de tuynen [*4] te droogen te hangen."

Tot slot citeer ik artikel 12. Het overtreden van deze verbodsbepaling kwam je duur te staan: "Sal ook niemant vermogen eenige stieren te houden ofte sullen deselve aen een (...) lijn vast moeten pinnen ofte met een swaer bort om den hals tot St. Jacob in july [*5] toe te laten loopen, dat sij daerdoor niemant benadelen ende dies des contrary bevonden wert sal den eygenaer van de stier verbeuren aen den heer dijkgraeff onder wiens territorio aen de dijken comt te loopen ofte aen den schout binne bants een boete van tien gulde." Waarvan akte!

NOTEN:

1. Waterschap Dsselmonde; archieven Binnenland en Ziedewij, inventarisnummer 146.
 2. Costume: gewoonte, gebruik.
 3. Reise: keer, maal. Bij een tweede overtreding volgde een hogere boete.
 4. Tuyn: omheining.
 5. St. Jacob in july: 25 juli.
-

HISTORISCHE VERENIGING BARENDRECHT

Dorpsstraat 150a - 2992 BE Barendrecht

Tel. 01806 - 18142

Erevoorzitter: G. van der Schoor

BESTUUR

Voorzitter: M. Zoutendijk
Oranjestraat 2a
2991 CL Barendrecht
tel. 01806 - 14200

Secretaris: A. Koedoot
Perentuin 2
2991 TN Barendrecht
tel. 01806 - 14811

Penningmeester: W.A. den Otter
Korianderhof 48
2991 HE Barendrecht
tel. 01806 - 13915

Leden:

P. van Bergeijk
Ziedewijdsedijk 59
2991 VP Barendrecht
tel. 01806 - 12252

W.M. Groenenboom
Voordijk 267
2992 AL Barendrecht
tel. 01806 - 12617

mw. J.W.E. Kouw
Singel 32
2992 BN Barendrecht
tel. 01806 - 16059

A. Rodenburg
2e Barendrechtseweg 398
2992 SM Barendrecht
tel. 01806 - 16407

LEDENADMINISTRATIE

F. van Heest
Kempenaar 75
2991 PJ Barendrecht
tel. 01806 - 12371

W E R K G R O E P E N

1. BARENDRECHT VAN VROEGER OP ANSICHT EN FOTO

Contactpersoon: G. van der Schoor
Rijnstraat 17
2991 AH Barendrecht
tel. 01806 - 13200

2. BODEMONDERZOEK

Contactpersoon: mw. H.A. Plomp-Monshouwer
Develsluis 6
2995 XB Heerjansdam
tel. 01857 - 1923

3. FILMARCHIEF J. SCHOP

Contactpersoon: H. Oldenhof
Rietgors 7
2991 ML Barendrecht
tel. 01806 - 19273

4. GENEALOGIE

Contactpersoon: A.M. Overwater
Jaagpad 65
2992 VJ Barendrecht
tel. 01806 - 12152

5. HISTORISCH BOERDERIJ-ONDERZOEK

Contactpersoon: A.G.W. Wesdorp
De Zeeg 25
2991 EH Barendrecht
tel. 01806 - 13872

6. TENTOONSTELLINGEN

Contactpersoon: mw. J.W.E. Kouw
Singel 32
2992 BN Barendrecht
tel. 01806 - 16059